

**EKOTURIZMGA OID MATNLARNI TARJIMA QILISHDA MADANIY
MOSLASHTIRISH****Husniddinova Vazira Husniddin qizi***Alisher Navoiy nomidagi Toshkent**davlat o'zbek tili va adabiyoti**universiteti talabasi**+998-93-908-13-11*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ekoturizmga oid matnlarni tarjima qilish jarayonida madaniy moslashtirish (lokalizatsiya) masalalari tahlil qilinadi. Ekoturizm matnlari nafaqat axborot berish, balki muayyan madaniy qadriyatlar, ekologik qarashlar va mahalliy an'analarni targ'ib etish vazifasini ham bajaradi. Shu sababli bunday matnlarni tarjima qilishda so'zma-so'z tarjimadan ko'ra madaniy moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi ekoturizm matnlaridan olingan misollar asosida tarjimada uchraydigan madaniy tafovutlar, ularni bartaraf etish usullari hamda tarjimonning roli yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: ekoturizm, tarjima, madaniy moslashtirish, lokalizatsiya, tarjimashunoslik, madaniyatlararo muloqot

Abstract: This article examines the issues of cultural adaptation (localization) in the translation of ecotourism-related texts. Ecotourism texts serve not only to provide information but also to promote cultural values, environmental awareness, and local traditions. Therefore, literal translation is often insufficient, and cultural adaptation becomes essential to ensure effective communication. The study analyzes examples from English and Uzbek ecotourism texts, highlighting cultural differences in translation, strategies for overcoming them, and the role of the translator in achieving culturally appropriate and accurate translations

Keywords: ecotourism, translation, cultural adaptation, localization, translation studies, intercultural communication

So'nggi yillarda global miqyosda ekoturizmning rivojlanishi bilan bog'liq ravishda ushbu soha matnlarini tarjima qilish masalasi tarjimashunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ekoturizmga oid matnlar reklama, axborot, madaniy va ekologik mazmuni o'zida mujassam etgani sababli, ularni tarjima qilish jarayonida faqat lingvistik emas, balki madaniy omillarni ham hisobga olish talab etiladi. Ayniqsa, turli madaniyat vakillariga

mo‘ljallangan matnlarni tarjima qilishda madaniy moslashtirish (lokalizatsiya) muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarjimashunoslikda madaniy moslashtirish masalasi ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, E. Nida tarjimada “dinamik ekvivalentlik” nazariyasini ilgari surib, tarjima jarayonida qabul qiluvchi auditoriyaning madaniy xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi. P. Newmark esa tarjimani madaniy va kommunikativ jihatdan moslashtirish muhimligini ko‘rsatib, realiyalar, milliy tushunchalar va madaniy birliklarning tarjimasiga alohida e’tibor qaratadi. L. Venuti tadqiqotlarida esa “mahalliyashtirish” (domestication) va “begonalashtirish” (foreignization) strategiyalari orqali madaniy omillarni tarjimada aks ettirish masalalari yoritilgan.

Ekoturizm matnlariga oid tarjima masalalari chet el tadqiqotchilari tomonidan turistik diskurs, reklama matnlari va ekologik kommunikatsiya doirasida o‘rganilgan bo‘lsa-da, o‘zbek tarjimashunosligida ushbu yo‘nalish hali yetarlicha tadqiq etilmagan. Shu sababli ingliz va o‘zbek tillari misolida ekoturizmga oid matnlarni tarjima qilishda madaniy moslashtirish masalasini o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi. Mazkur tadqiqot ekoturizm matnlarida uchraydigan madaniy birliklarni aniqlash, ularni tarjima qilish usullarini tahlil qilish hamda tarjimon faoliyatida madaniy omillarning o‘rnini yoritishga qaratilgan¹⁰⁴.

Zamonaviy tarjimashunoslikda tarjima jarayoni faqat til birliklarini bir tildan ikkinchi tilga ko‘chirish bilan cheklanmay, balki madaniyatlararo muloqotning murakkab shakli sifatida qaraladi. Ayniqsa, ekoturizm kabi madaniy va ekologik komponentlari kuchli bo‘lgan sohalarda tarjima madaniy kontekstni hisobga olgan holda amalga oshirilishi zarur. Ekoturizmga oid matnlar turistik axborot, reklama, targ‘ibot va ekologik ma’rifat vazifalarini bajaradi. Shu sababli ularning tarjimasida madaniy moslashtirish (cultural adaptation yoki localization) muhim nazariy tushuncha sifatida namoyon bo‘ladi.

Madaniy moslashtirish tarjima jarayonida manba matndagi madaniy birliklar, realiyalar, milliy qadriyatlar va konseptlarni maqsad til madaniyatiga mos holda ifodalashni anglatadi. Ushbu yondashuv tarjimaning kommunikativ samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tarjimashunoslikda madaniyat tushunchasi keng ma’noda qaralib, u til, urf-odat, an’ana, dunyoqarash, ekologik ong va ijtimoiy tajribani o‘z ichiga oladi. Ekoturizm matnlarida esa madaniyat tabiat bilan munosabat, an’anaviy turmush tarzi va ekologik mas’uliyat orqali ifodalanadi.

Madaniy moslashtirishning nazariy asoslari E. Nida tomonidan ishlab chiqilgan dinamik ekvivalentlik nazariyasida yaqqol ko‘rinadi. Nida tarjimaning asosiy maqsadi qabul qiluvchi

¹⁰⁴ Venuti, L. *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 1995.

auditoriyada manba matn o‘quvchisida yuzaga kelgan ta’sirga o‘xshash ta’sir uyg‘otishdan iborat ekanligini ta’kidlaydi. Bu yondashuv ekoturizm matnlariga nisbatan qo‘llanilganda, tarjimon ekologik va madaniy mazmuni qabul qiluvchi madaniyatga tushunarli shaklda yetkazishi lozim bo‘ladi.

P. Newmark tarjimada madaniy birliklarni alohida tasniflab, ularni tarjima qilishda bir necha usullarni taklif etadi: funksional ekvivalent topish, izohlash, almashtirish yoki qisman moslashtirish. Ekoturizm matnlarida ko‘pincha geografik obyektlar, milliy taomlar, mahalliy turmush tarzi va ekologik terminlar uchraydi. Bunday birliklarni tarjima qilishda Newmark yondashuvi tarjimon uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

L. Venuti esa tarjimada madaniy strategiyalar masalasini ilgari surib, mahalliyashtirish (domestication) va begonalashtirish (foreignization) tushunchalarini taklif etadi. Ekoturizm matnlarida ko‘pincha mahalliyashtirish strategiyasi ustunlik qiladi, chunki asosiy maqsad xorijiy sayyohga noma’lum bo‘lgan madaniy va ekologik tushunchalarni unga yaqin va tushunarli shaklda yetkazishdir. Shu bilan birga, ayrim hollarda begonalashtirish orqali manba madaniyatning o‘ziga xosligini saqlab qolish ham muhim hisoblanadi.

Shunday qilib, nazariy jihatdan ekoturizmga oid matnlarni tarjima qilish madaniyatlararo kommunikatsiya, dinamik ekvivalentlik va madaniy moslashtirish tamoyillariga asoslanadi. Bu jarayonda tarjimon lingvistik vositachidan tashqari, madaniy vositachi sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi ekoturizmga oid matnlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu matnlarda madaniy moslashtirish talab etiladigan birliklar keng uchraydi. Ular asosan ekologik terminlar, madaniy realiyalar, metaforik ifodalar va reklama diskursiga xos birliklardan iborat bo‘ladi. So‘zma-so‘z tarjima bunday holatlarda ko‘pincha mazmuniy yo‘qotishlarga olib keladi.

Masalan, ingliz tilidagi “sustainable tourism” atamasi o‘zbek tiliga dastlab “barqaror turizm” shaklida tarjima qilinadi. Biroq oddiy o‘quvchi uchun bu tushuncha yetarlicha aniqlik kasb etmasligi mumkin. Shu sababli ekoturizm kontekstida ushbu atama “tabiatga zarar yetkazmasdan rivojlanadigan turizm” tarzida madaniy va izohli moslashtirish orqali tarjima qilinadi. Bu yondashuv matnning axborot va targ‘ibot funksiyasini kuchaytiradi.

Yana bir misol sifatida “eco-friendly accommodation” birikmasini keltirish mumkin. So‘zma-so‘z tarjimada “ekologik toza turar joy” shakli yuzaga keladi. Ammo o‘zbek madaniy kontekstida bu tushuncha “tabiatga zarar yetkazmaydigan, ekologik talablarga mos mehmonxona yoki uy-joy” tarzida kengroq ifodalanadi. Bu yerda madaniy moslashtirish orqali tushunchaning mohiyati to‘liq ochib beriladi.

Ekoturizm reklama matnlarida uchraydigan obrazli ifodalar ham tarjimada muhim muammo hisoblanadi. Ingliz tilida keng qo‘llaniladigan “escape into the wild” iborasi

so‘zma-so‘z tarjimada “yovvoyi tabiatga qochish” tarzida ifodalanadi, bu esa o‘zbek tilida salbiy yoki noto‘g‘ri assotsiatsiya uyg‘otishi mumkin. Madaniy moslashtirish orqali ushbu ibora “betakror va sofligini saqlab qolgan tabiat bag‘rida hordiq chiqarish” shaklida berilishi maqsadga muvofiqdir.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, madaniy moslashtirish tarjimonning madaniyatlararo kompetensiyasiga bevosita bog‘liq. Tarjimon manba va maqsad madaniyatidagi ekologik qarashlar, turistik an‘analar va ijtimoiy stereotiplarni hisobga olgan holda qaror qabul qilishi lozim. Aks holda, tarjima matni kommunikativ vazifasini to‘liq bajara olmaydi.

Shuningdek, o‘zbek tilidagi ekoturizm matnlarini ingliz tiliga tarjima qilishda ham madaniy moslashtirish zarur. Masalan, mahalliy aholi turmush tarziga oid tushunchalar yoki milliy ekologik qadriyatlar xorijiy o‘quvchi uchun tushunarli bo‘lishi uchun izohli yoki funksional ekvivalentlar orqali beriladi. Bu esa ekoturizmning xalqaro miqyosda samarali targ‘ib etilishiga xizmat qiladi¹⁰⁵.

Mazkur tadqiqotda ekoturizmga oid matnlarni tarjima qilish jarayonida madaniy moslashtirish masalasi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ekoturizm matnlari lingvistik birliklar bilan bir qatorda muayyan madaniy, ekologik va ijtimoiy mazmuni ham o‘zida mujassam etadi. Shu sababli ularni tarjima qilishda so‘zma-so‘z yondashuv ko‘pincha yetarli bo‘lmay, madaniy moslashtirish strategiyalaridan foydalanish zarurati yuzaga keladi.

E. Nidaning dinamik ekvivalentlik nazariyasi, P. Newmarkning madaniy birliklar tarjimasi haqidagi qarashlari hamda L. Venutining mahalliyashtirish va begonalashtirish strategiyalari ekoturizm matnlarini tarjima qilishda mustahkam nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ingliz va o‘zbek tillari misolida olib borilgan tahlil madaniy realiyalar, ekologik terminlar va reklama diskursiga xos birliklarni moslashtirilgan holda tarjima qilish tarjimaning kommunikativ samaradorligini oshirishini ko‘rsatdi.

Shuningdek, tadqiqot davomida tarjimonning roli faqat til vositachisi sifatida emas, balki madaniyatlararo kommunikator sifatida namoyon bo‘lishi aniqlandi. Tarjimon manba va maqsad madaniyatini chuqur anglagan holda ekoturizm matnlarining ekologik va madaniy mohiyatini to‘liq yetkazishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, ekoturizmga oid matnlarni tarjima qilishda madaniy moslashtirishdan foydalanish ushbu sohani xalqaro miqyosda samarali targ‘ib etish, ekologik ongni shakllantirish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

¹⁰⁵ Nida, E. A. *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill, 1964.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov, A. Tarjimashunoslik asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
2. Musayev, M. Badiiy tarjima va madaniy muammo. Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
3. Mahmadiyor Asadov. (2025). A Brief Review Of Vilen Komissarov’s Theory Of Equivalence. International Journal Of Literature And Languages, 5(12), 86–89.
4. Jo‘rayev, B. Tarjima va madaniyatlararo muloqot masalalari. Toshkent: Universitet, 2015.
5. Nida, E. A. Toward a Science of Translating. Leiden: E. J. Brill, 1964.
6. Newmark, P. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988.
7. Rashidova, N. B. ACTIVE, COMMON WORDS-ARABISMS OF THE SPHERE OF EDUCATION IN THE UZBEK LANGUAGE.
8. Venuti, L. The Translator’s Invisibility: A History of Translation. London: Routledge, 1995.